

ÇEVİRİM FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Yrd. Doç. Dr. E. Handan SÜMER GÖĞÜŞ
Marmara Üniversitesi, İ.İ.B.F., Almanca İşletme Bölümü
e-mail: handan_s@yahoo.com

ÖZET

Şirketler topluluğu içinde konsolide mali tablolar hazırlanırken yabancı yatırımın varlığı halinde dış ülkelerdeki yavru şirket veya iştiraklere ait finansal tabloların ana şirketin para birimine veya toplulukça saptanmış ortak bir para birimine çevrilmesi gerekmektedir. Çevrim işlemlerinde kullanılan metotları birbirinden ayıran en önemli iki özellikten biri metotların çevrim için farklı kurlar içermeleridir. Bunun sonucunda ise çevrim sonrasında bilanço ve gelir tablosunda bozulan eşitliği sağlamak üzere çevrim farklarından yararlanılır. Çevrim farklarının üç boyutu vardır. Bunlardan biri bilançoda, ikincisi gelir tablosunda meydana gelirken üçüncüsü çevrim sonrasında bilançoda yer alan dönem karı ile gelir tablosunda yer alan dönem karı arasındaki tutarsızlıktan kaynaklanmaktadır. Metotların ikinci ayırıcı özelliği ise çevrim farklarının muhasebeleştirilmesinde farklı teknikler önermeleridir. Çalışmada söz konusu teknikler bir örnek yardımı ile ele alındıktan sonra metotlar önerdikleri muhasebe teknikleri yönünden irdelenmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Konsolide finansal tablolar, konsolidasyon, şirketler topluluğu muhasebesi, çevrim/dönüşüm metotları, çevrim/dönüşüm farkları

ABSTRACT

When consolidated financial statements are prepared within conglomerates, the currencies used in the financial statements of allied companies or foreign subsidiaries need to be converted into the currency of the parent or into another common currency determined by the conglomerate. One of the reasons why conversion methods differ is, that varying exchange rates are used within the conglomerate. Consequently, "conversion differences" are employed to achieve equality in balance sheet and income statements. Conversion differences have three different dimensions. While one of them appears in the balance sheet, the second evolves in the income statement and the third is derived from the inconsistencies between the profit in the balance sheet after conversion and the profit in the income statement. The second reason for differing

conversion methods are the alternative techniques applied in booking conversion differences. In this paper these alternative techniques are analyzed by means of an example and the methods are examined from the perspective of their proposed accounting techniques.

Key Words: *Consolidated financial statements, consolidation, accounting within conglomerates, conversion/transformation methods, conversion/transformation differences*

1. GİRİŞ

Şirketler topluluğu muhasebesi olarak tanımlanan konsolide finansal tabloların hazırlanması, ilgili mevzuat dışında teknik bilgilerin bilinmesini de gerektiren oldukça geniş kapsamlı bir işlemler zinciridir. Söz konusu bu işlemleri *hazırlık aşaması* ve *hazırlık sonrası aşama* olmak üzere iki bölümde incelemek mümkündür.

Hazırlık aşaması, şirketler topluluğu ile ilgili konsolidasyon işlemlerine başlayabilmek için finansal tabloların kullanılan para birimi ve değerlendirme yöntemleri açısından gözden geçirilmesine ilişkin uygulamaları kapsar. Dolayısıyla hazırlık aşamasında yapılacak işlemleri, topluluk içinde farklı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların varlığı halinde, iki ayrı süreçte incelemek mümkündür. İlk sürece ait işlemler, tablolar arasındaki değerlendirme farklarının giderilmesi ile ilgilidir. İkinci süreçte ise, yabancı para birimi ile hazırlanmış tabloların ana şirketin bulunduğu ülke para birimine ya da toplulukça kararlaştırılan ülke para birimine çevrimi yapılır. Bu arada topluluk içinde farklı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların bulunmaması halinde söz konusu aşama sadece değerlendirme esaslarının uyumlaştırılması işlemlerini kapsar.

Hazırlık sonrası aşamada ise finansal tablolar uygun yöntemlerden biri kullanılarak konsolide edilir. Yöntemlerin seçimi dünya genelinde mevzuat bazında yönlendirilmektedir. Ancak, buralarda yöntemlere ilişkin geniş açıklamalar yapılmamıştır. Örneğin, Türkiye’de konu ile ilgili olarak en kapsamlı mevzuat olan sermaye piyasası mevzuatına göre, halka açık bağlı ortaklıklara ait konsolide mali tablolar konsolidasyon yöntemi ile müşterek yönetime tabi ortaklıklar, müşterek yönetim konsolidasyonu yöntemi ve iştirakler özsermaye yöntemi kullanılarak hazırlanır.¹ Ancak, söz konusu

---

¹ **Sermaye Piyasası Kurulu**, Seri: XI, No: 21 sayılı “Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ”, 13.11.2001 tarihli ve 24582 sayılı Resmi Gazete.

tebliğde yöntemler konusunda detaylı açıklamalara yer verilmemiştir. Dolayısıyla mevzuatı tamamlayıcı nitelikteki çalışmaların yapılmasında yarar vardır.

Çalışma konsolidasyon işlemlerindeki hazırlık aşamasının sadece bir bölümü ile ilgilidir. Yukarıda da açıklandığı üzere topluluğun ülke sınırlarını aşması halinde, farklı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların tek bir para birimi ile ifade edilmesi gerekir. Söz konusu para birimi ya ana şirketin bulunduğu ülke para birimidir ya da toplulukça saptanan başka bir para birimi olabilir.²

Çevrim işlemleri ile ilgili olarak *cari – cari olmayan yöntem (Fristigkeitsmethode)*, *parasal – parasal olmayan yöntem (Nominal-/Sachwertmethode)*, *geçişken yöntem (Zeitbezugsmethode)*, *kapanış kuru yöntemi*³ (*reine Stichtagskursmethode*), *geliştirilmiş kapanış kuru yöntemi (modifizierte Stichtagskursmethode)* olmak üzere farklı yöntemler önerilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FMSK)⁴ tarafından yayınlanan Finansal Muhasebe Standardı 52 (FMS 52)⁵ ve Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSK)⁶ tarafından yayınlanan Uluslararası Muhasebe Standardı 21 (UMS 21)⁷ bazı kriterler çerçevesinde geçişken yöntem ile geliştirilmiş kapanış kuru yöntemlerinin kullanılmasını öngörmüştür. Kimi literatürde söz konusu

---

² Konu ile ilgili olarak çalışmanın bundan sonra kalan bölümünde “Toplulukça Kararlaştırılmış Olan Para Birimi” ifadesi kullanılacaktır.

³ Kapanış kuru yöntemi (closing rate method) yerine tek kur yöntemi (single rate method) veya cari kur yöntemi (current rate method) de denmektedir. Detaylı bilgi için bkz.: Fatih Yılmaz, Mali Tabloların Farklı Para Birimlerine Dönüştürülmesi, ARC Yayınları 6, İstanbul, 2000, s. 7. Kapanış kuru yöntemi (reine Stichtagskursmethode), bilanço ve gelir tablosunun çevrimi sırasında tek bir kur kullandığı için çevrim farkının oluşmadığı tek yöntem özelliğindedir. Bkz.: Jörg Bätge / Hans-Jürgen Kisch / Stefan Thiele, Konzernbilanzen, 6. akt. Auflage, Düsseldorf: IDW Verlag, 2002, s. 181. Türk literatüründe kapanış kuru yöntemi ve geliştirilmiş kapanış kuru yöntemi diye bir ayrıma gidilmemiştir. Kapanış kuru yönteminden kastedilen geliştirilmiş kapanış kuru yöntemidir. Bkz. Yılmaz, a.g.e., s.7-11.

⁴ Financial Accounting Standarts Board (FASB).

⁵ Financial Accounting Standarts 52 (FAS 52).

⁶ International Accounting Standards Committee (IASC).

⁷ International Accounting Standards 21 (IAS 21).

standartlarda kullanılan yöntemler bir başlık altında toplanarak *fonksiyonel yöntem (funktionale Methode)* olarak adlandırılmıştır.⁸

Bu arada kimi görüşe göre; şirketler topluluğu içinde hiperenflasyonun olduğu ülkelerdeki şirketlerin mali tablolarının enflasyondan arındırılması gerekmektedir. Literatürde konu ile ilgili olarak *düzeltilmiş-çevir (Restate-Translate)*, *çevir-düzeltilmiş (Translate-Restate)*, *düzeltilmiş-çevir-düzeltilmiş (Restate-Translate-Restate)* olmak üzere üç farklı sistem geliştirilmiştir.⁹ Birinci sistemde enflasyon arındırma işlemi yapıldıktan sonra çevrim işlemi kapanış kuru metodu kullanılarak gerçekleştirilir. İkinci sistemde mali tabloların enflasyona göre düzeltilmesinden önce parasal – parasal olmayan ve cari – cari olmayan yöntemlerden biri tercih edilerek çevrilmesi önerilmiştir. Son sistem her iki ülkede yüksek enflasyonun varlığı halinde uygulanmak üzere geliştirilmiştir. Dolayısıyla yavru şirketin mali tabloları enflasyondan arındırılıp kapanış kuru yöntemi kullanılmak üzere çevrim gerçekleştirildikten sonra ortaya çıkan veriler ana şirketin bulunduğu ülkede meydana gelen enflasyon oranında düzeltilmelidir.

Enflasyondan arındırma işleminin zorunlu olup olmamasını ayrı bir özellik olarak düşünecek olursak, yukarıda anlatılan 5 çevrim yöntemini birbirlerinden ayıran iki önemli husus vardır. Bunlardan ilki, yöntemlerin bilanço ve gelir tablosu hesaplarının çevrimi için farklı kurlar önermeleridir. Konu ile ilgili ikinci husus ise, bilanço ve gelir tablosu hesaplarına farklı kurların uygulanması sonucunda ortaya çıkan çevrim farklarının muhasebeleştirilmesindeki farklılıklardır. Zira, kimi uygulamada söz konusu çevrim farkları bilanço ve gelir tablosundaki kara yansıtılırken, kimisinde bu farklar sadece bilançoda özsermaye altında raporlanmaktadır. Bu iki farklı muhasebe tekniği dolaylı olarak konsolide karı ve konsolide bilançodaki özsermaye yapısını önemli ölçüde etkilemektedir. Çalışmanın ana amacı çevrim farklarının muhasebeleştirilmesi konusunda genel bir bilgi vermektir.

⁸ Horst Gräfer, Grundzüge der Konzernrechnungslegung: mit Fragen, Aufgaben und Lösungen, 7. überarb. und erw. Auflage, Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2001, s. 239 ve Karlheinz Küting / Claus-Peter Weber, Der Konzernabschluss, 3. Auflage, Schäffer Verlag, 1991, s. 127.

⁹ Kimi literatürde bunlar yöntem olarak ifade görmüş olsalar da yazar tarafından sistem olarak adlandırılmışlardır. Bkz.: Bernd Ruppert, Währungsumrechnung im Konzernabschluss, IDW-Verlag GmbH, Düsseldorf, 1993, s. 133-137. Ayrıca söz konusu yöntem/sistemler ile ilgili olarak Alman literatüründe de İngilizce terimler kullanılmıştır.

2. ÇEVİRİM FARKLARININ MEYDANA GELİŞİ VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Kapanış kuru yöntemi hariç, diğer yöntemlerin çevrim için farklı kurları önermeleri neticesinde tablolarda çevrim farklarının meydana gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu arada iki dönem arasında kur değişiminin yaşanmaması halinde bile aktif ve pasif hesaplardaki değişim nedeniyle dönemler arasında çevrim farklarına ait tutarların değişmesi doğaldır. Şöyle ki, tarihi kurla çevrilen bir aktif hesabın cari kur ile değerlendirilen bir aktif ya da pasif hesaba dönüşmesi sonucunda kurlarda bir değişim yaşanmasa dahi bilanço yapısındaki değişim nedeniyle çevrim farkının tutarı değişecektir.

Kapanış kuru yönteminde diğer yöntemlere göre daha özel bir durum söz konusudur. Bu yöntemde, tabloların çevrimi ile ilgili olarak tek bir kurun kullanılması nedeniyle dönem çevrim farkı meydana gelmez. Ancak, bu yöntemde dönemler itibarı ile kurun değişmesi ile birlikte özellikle maddi duran varlıklar ve bu varlıklar için ayrılan amortisman tutarlarının çevrimi sırasında farklar meydana gelir. Bu tarz farkların en az iki dönem sonunda ortaya çıkması mümkündür.¹⁰

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, çevrim farklarının *ilk dönem ve izleyen dönemler* olmak üzere iki boyutu söz konusudur. İlk dönemden çevrim işleminin ilk kez yapıldığı dönem kastedilmektedir. İzleyen dönem/dönemler ise çevrimin ilk kez yapıldığı dönemi takip eden dönem/dönemlerdir. İzleyen dönemlerde muhasebeleştirilecek çevrim farkının hesaplanması konusu özellik arz etmektedir. Şöyle ki, konsolidasyona ilişkin çevrimin yapıldığı ilk dönemi izleyen dönemlerde muhasebeleştirilecek çevrim farkı, dönem çevrim farkı tutarından bir önceki döneme ait çevrim farkı tutarı çıkartılarak bulunur.¹¹

Çalışmamızda ilk dönem içinde meydana gelen çevrim farkları ve bu farkların muhasebeleştirilmesi ele alınmıştır. Bu doğrultuda aşağıda yer alan örnekte çevrimin ilk kez yapıldığı varsayılmış ve bu nedenle de bir önceki dönem çevrim farkı "0" olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde, söz konusu farklardan bahsedilirken ilk

¹⁰ Brigitte Bovermann; Die Umrechnung der Jahresabschlüsse ausländischer Tochterunternehmen für den Weltabschluß in der EG unter dem Aspekt seiner Informationsfunktion, Europäische Hochschulschriften, Bd./Vol.881, Verlag Peter Lang, 1987, s. 36-44.

¹¹ Ralf Michael Ebeling, *Fallstudien zur Konzernrechnungslegung*, Schäffer-Poeschel Verlag, 1996, s. 47-51.

dönem ve izleyen dönemler ayrımı yapılmaksızın sadece çevrim farkları ifadesi kullanılacaktır.

2.1. ÇEVİRİM FARKLARININ MEYDANA GELİŞİ

Yukarıda da değinildiği gibi, yabancı para birimiyle düzenlenmiş bilanço ve gelir tablosu hesaplarının topluluk tarafından kararlaştırılmış olan para birimine çevrimi için her bir bilanço ve gelir tablosu hesabının farklı bir kur ile (tarihi kur, bilanço günündeki cari kur ve ortalama kur) çarpılmasından ötürü bilanço ve gelir tablosundaki denklik bozulacak ve kaçınılmaz olarak çevrim farkları meydana gelecektir.¹²

*Çevrim farklarını bilançoda meydana gelen çevrim farkları, gelir tablosunda meydana gelen çevrim farkları ve bilançoda yer alan çevrim sonrası dönem net karı hesabı ile gelir tablosunda yer alan çevrim sonrası dönem net kar hesabı arasındaki farklılık nedeniyle oluşan çevrim farkı şeklinde üç boyutta incelemek mümkündür:*¹³

- **Bilançodaki çevrim farkı:** Bilançodaki çevrim farkının oluşumunda ana sebep, bilanço hesaplarının çevriminde farklı kurların kullanılmasıdır.¹⁴ Çevrim sonrası aktif hesapların toplamı, çevrim sonrası pasif hesaplar toplamından küçükse *aktif çevrim farkı* meydana gelir. Tersi durumda ise *pasif çevrim farkı* söz konusu olur.¹⁵
- **Gelir tablosu çevrim farkı:** Gelir tablosundaki çevrim farkı, gelir hesaplarının topluluk tarafından kararlaştırılmış olan para birimine dönüştürülmesinden sonraki gelirler toplamı ile gider hesaplarının ve dönem karının çevrim sonrası toplamı arasındaki farktır. Çevrim sonrasında gelir tablosundaki dönem karı, kimi zaman gelir ve gider hesapları arasındaki fark alınarak,¹⁶ kimi zaman da çevrimde

¹² Adolf Gerhard Coenenberg, Jahresabschluss und Jahresabschlussanalyse: Grundfragen der Bilanzierung nach betriebswirtschaftlichen, handelsrechtlichen, steuerrechtlichen Grundsätzen, 16. Auflage, 1997, s. 462.

¹³ Gerhard Scherrer, Konzernrechnungslegung, München: Franz Vahlen Verlag, 1994, s. 207-209.

¹⁴ Walter Busse von Colbe / Dieter Ordelheide; Konzernabschlüsse, Rechnungslegung für Konzerne nach betriebswirtschaftlichen Grundsätzen und gesetzlichen Vorschriften, 6. vollst. neubearb. Auflage, Wiesbaden: Gabler, 1993., s. 129.

¹⁵ Bovermann, a.g.c., s. 32.

¹⁶ Bovermann, a.g.c., s. 33.

kullanılan yöntemin öngördüğü kur ile çarpılmak suretiyle ana şirketin para birimi ile ifade edilebilir. Çevrim işlemi yapıldıktan sonra çevrim sonrası dönem karı ve gider hesaplarının toplam tutarı çevrim sonrası gelir hesaplarının toplamından küçükse gider hesapları altında bir çevrim farkı, tersi durumda gelir hesapları altında bir çevrim farkı ortaya çıkar.

- Çevrim sonrasında bilançoda yer alan çevrim sonrası dönem karı ile gelir tablosunda yer alan çevrim sonrası dönem karı arasındaki farklılık nedeniyle oluşan çevrim farkı: Bu durumda söz konusu fark bilanço ve gelir tablosunda yer alan dönem karının farklı kurlarla çarpılması sonucunda ortaya çıkar.

2.2. ÇEVİRİM FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Çevrim farkları ortaya çıktıktan sonra bu farkların ne şekilde muhasebeleştirileceği önem arz etmektedir. Konu ile ilgili olarak iki farklı teknik kullanılmaktadır. Birinci teknikte, bilançoda çevrim sonrası meydana gelen çevrim farkı bilançonun çevrim sonrası dönem karı tutarına eklendikten sonra gelir tablosuna alınır.¹⁷ Böylece konsolide dönem karı bilançoda oluşan çevrim farkından etkilenmiş olur. İkinci teknikteki ana düşünce ise, bilançoda oluşan çevrim farkının yavru şirkete yapılan yatırımın değerindeki değişimi temsil ettiği yönündedir.¹⁸ Bu nedenle de çevrim sonrası bilanço çevrim farkı dönem karı dışındaki özsermaye hesapları ile ilişkilendirilir ve gelir tablosuna aktarılmaz.¹⁹

Her iki teknikte bilançodaki kar gelir tablosuna baz alınmıştır. Aralarındaki ayırıcı noktayı bilanço çevrim farkının muhasebeleştirilmesi teşkil etmektedir. Birinci teknikte bilanço çevrim farkı dönem karının çevrim sonrasındaki aldığı değere eklenirken, ikinci teknikte bilanço çevrim farkı özsermaye hesaplarından birinin altında gösterilir. Bu nedenle birinci tekniği, *bilanço çevrim farkını konsolide kar ile ilişkilendiren* ve ikinci tekniği ise *bilanço çevrim farkını konsolide kar ile ilişkilendirmeyen* olarak adlandırmak mümkündür.²⁰ Sonuç olarak, ilk tekniğe göre aktif çevrim

¹⁷ Bu uygulama Alman literatüründe "erfolgswirksame Behandlung" olarak ifade edilmektedir.

¹⁸ Scherrer, a.g.e., s. 208.

¹⁹ Bu uygulama Alman literatüründe "erfolgsneutrale Behandlung" olarak ifade edilmektedir.

²⁰ Konu ile ilgili olarak iki tekniğin karışımı olan *imparitätisch* diye adlandırılan başka bir teknikte mevcuttur. Bu tekniğin yapılaştırılmasında ihtiyatlık ilkesi

farkının meydana gelmesi durumunda konsolide kar azalacak (konsolide zarar artacak), pasif çevrim farkının varlığı halinde ise konsolide karda bir artış (konsolide zararda bir azalış) meydana gelecektir. İkinci tekniğin kullanılmasının sonuçları ise konsolide kar/zarardan ziyade özsermaye yapısı (yedekler veya ayrı bir hesap olarak gösterilebilir) üzerinde görülecektir.

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı üzere, gelir tablosunda oluşan çevrim farkının konsolide sonuçlar üzerinde bir etkisi bulunmamaktadır. Söz konusu çevrim farkı, *Diğer Olağan Gider ve Zararlar* veya *Diğer Olağan Gelir ve Karlar* hesaplarından birinde veya ayrı bir hesap olarak gösterilebilir. Ancak, gelir tablosunda oluşan çevrim farkının *Diğer Olağan Gider ve Zararlar* veya *Diğer Olağan Gelir ve Karlar* hesaplarından birinde muhasebeleştirilmesi konusunda farklı görüşler söz konusudur. Bir görüş gelir tablosu çevrim farkının söz konusu hesaplardan birinde muhasebeleştirilmesini sadece eşitliği sağlamak amaçlı olarak uygun bulurken,²¹ diğer bir görüş ise gelir tablosu çevrim farkının muhasebeleştirilmesinde gelir ve gider hesaplarının kullanılmasının doğru olmadığını savunur.²²

Konu aşağıda bir örnek üzerinde irdelenecektir. Tablo 1 örnekte kullanılacak verileri içermektedir.

---

hakimdir. Bilançoda aktif çevrim farkı (çevrim zararı) oluştuğunda bu fark konsolide kart etkileyecek şekilde hesaba katılır. Bununla beraber pasif çevrim farkının (çevrim karı) varlığı halinde ise, söz konusu fark konsolide kart değiştirmeyecek şekilde muhasebeleştirilir veya bir karşılık hesabı oluşturularak mahsup edilir. Ancak, bu teknik günümüzde güncel olan çevrim yöntemlerinde kullanılmamaktadır. Bkz.: Peter Bitzyk / Rudolf Steckel, *Der Jahresabschluss*, Wien: Orag Verlag, 1999, s. 34. ve Udo Jung, *Währungsumrechnung im Konzernabschluss: Zur Ableitung von Grundsätzen ordnungsmäßiger Währungsumrechnung*, Marburg: Hitzeroth Verlag, 1991, s. 101.

²¹ Scherrer, a.g.e., s. 209-230.

²² Klaus von Wysocki / Michael Wohlgemuth; *Konzernrechnungslegung*, 4. neubearb. Auflage, Düsseldorf: Werner Verlag 1996, s. 245.

Tablo 1 : Çalışmanın Genelinde Kullanılacak Örneğe Ait Veriler

A Yavru Şirketine Ait 31.12.2004 Tarihli Bilanço (\$)			
Varlıklar	10.000	Sermaye	3.000
		Dönem Karı	700
		Borçlar	6.300
Aktif Toplamı	10.000	Pasif Toplamı	10.000

A Yavru Şirketine Ait Gelir Tablosu 2004 (\$)

Gelirler	7.000
Amortismanlar	- 300
Diğer Giderler	- 6.000
Dönem Karı	700

Bilanço ve gelir tablosunun Euro'ya çevrilmesinde kullanılacak kurlar:

- Tarihi kur (TK): 1 \$ = 1,10 Euro
- Kapanış kuru (KK): 1 \$ = 0,80 Euro
- Ortalama kur (OK): 1 \$ = 0,90 Euro

Örnekte kullanılan yöntem uygulamada var olan yöntemlerden bağımsız olarak geliştirilmiş olup detayları aşağıda yer almaktadır:

Bilançodaki dönüştürme kuralları

- Varlıkların yarısı tarihi kurla, yarısı da kapanış kuru ile çevrilecektir
- 6300 \$ değerindeki borç kapanış kuru ile çevrilecektir.
- Sermaye tarihi kurla çevrilecektir.
- Dönem karı kapanış kuru ile çevrilecektir.

Gelir tablosundaki çevrim kuralları

- Amortismanlar tarihi kurla çevrilecektir
- Diğer hesaplardaki tutarlar ortalama kurla çevrilecektir.

- **Bilançonun Topluluk Tarafından Kararlaştırılmış Olan Para Birimine Çevrilmesi:** Bilançonun aktifinde; varlıkların yarısı tarihi kurla (5000 \$ * 1,10 Euro/\$ = 5500 Euro) ve diğer yarısı kapanış kuru ile çevrilmiştir (5000 \$ * 0,80 Euro/\$ = 4000 Euro).

Dolayısıyla çevrim sonrasında aktif toplamı 9500 Euro olarak hesaplanmıştır (5500 Euro + 4000 Euro = 9500 Euro). Bilançonun pasifinde; sermaye tarihi kurla (3000 \$ * 1,10 Euro/\$ = 3300 Euro) ve dönem karı kapanış kuru ile çevrilmiştir (700 \$ * 0,80 Euro/\$ = 560 Euro). Ayrıca, 6300 \$ değerindeki borç ise kapanış kuru ile (6300 \$ * 0,80 Euro/\$ = 5040 Euro) çevrilmiştir. Pasif tarafın çevrim sonrasına ait toplamı 8900 Euro olarak hesaplanmış olur (3300 Euro + 560 Euro + 5040 Euro = 8900 Euro). Söz konusu çevrim neticesinde örneğe ilişkin olarak 600 Euro (9500 Euro – 8900 Euro) tutarında bir pasif çevrim farkı ortaya çıkmıştır. Tablo 2’de çevrim sonrası bilanço ve gelir tablosu hesapları yer almaktadır.

Tablo 2: Çevrim Sonrası Oluşan Bilanço ve Gelir Tablosu

A Yavru Şirketine Ait 31.12.2004 Tarihli Çevrim Sonrası Bilanço (Euro)			
Varlıklar		Sermaye (TK)	3.300
5.000 (TK)	5.500	Dönem Karı (KK)	560
5.000 (KK)	4.000	Borçlar (KK)	5.040
		Çevrim Farkı	600
Aktif Toplamı	9.500	Pasif Toplamı	9.500

A Yavru Şirketine Ait Çevrim Sonrası Geir Tablosu 2004 (Euro)	
Gelirler (OK)	6.300
Çevrim Farkı	+ 60
Amortismanlar (TK)	- 330
Diğer Giderler (OK)	- 5.400
Dönem Karı (OK)	630

- **Gelir Tablosunun Topluluk Tarafından Kararlaştırılmış Olan Para Birimine Çevrilmesi:** Gelir tablosunda giderler tarafında amortismanlar tarihi kurla (300 \$ * 1,10 Euro/\$ = 330 Euro) söz konusu para birimine çevrilirken, diğer hesaplardaki tutarların çevrimi için ortalama kur kullanılmıştır (6000 \$ * 0,90 Euro/\$ = 5400 Euro, 700 \$ * 0,90 Euro/\$ = 630 Euro). Bunun yanı sıra gelirler hesabındaki tutar için de ortalama kur uygulanmıştır. (7000 \$ * 0,90 Euro/\$ = 6300 Euro). Böylece gelir tablosunda 60 Euro

tutarında bir çevrim farkı oluşmuştur (330Euro + 5400Euro + 630Euro - 6300 Euro = 60 Euro).

2.2.1. Bilanço Çevrim Farkını Konsolide Kar ile İlişkilendiren Muhasebe Tekniği ve Sonuçları

Bilanço çevrim farkının konsolide karı etkileyecek şekilde muhasebeleştirilmesinde bilançonun ana şirketin bulunduğu ülke para birimine ya da toplulukça kararlaştırılan ülke para birimine çevrimi sonrasında meydana gelen bilanço çevrim farkı, özsermaye yerine bilançoda yer alan dönem sonucunun çevrim sonrasında aldığı değere eklenir veya çıkartılır. Bu aşamadan sonra gelir tablosundaki düzeltme gerçekleştirilir. Konu ile ilgili olarak önerilen uygulamaya ilişkin adımlar aşağıda yer almaktadır:

- Bilanço çevrim farkı dönem sonucuna eklenir veya dönem sonucundan çıkartılır. Bilanço çevrim farkı tutarı çerçevesinde düzeltilmiş olan yeni dönem sonucu gelir tablosuna aktarılır.
- Aktarma nedeniyle gelir tablosunda yapılması gereken denkleştirme işlemi için gelir tablosunun çevrimi sırasında meydana gelen çevrim farkından yararlanır. Bakiye çevrim farkının gelir tablosunda gösterilmesi Diğer Olağan Gelir ve Karlar/Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesabında veya ayrı bir hesapta gerçekleştirilir.²³

Söz konusu muhasebe tekniğinde kur farkı nedeniyle oluşan çevrim farkının dönem sonucuna eklenmiş ya da çıkartılmış olması konsolide karın değişmesine sebep olacaktır. Ancak yabancı paranın kısa vadede değer kaybettiği durumlarda, kur değişiminin bir müddet sonra ters yönde hareket etmesi neticesinde, özellikle pasif çevrim farkının var olması halinde, dönem sonucunda reel olmayan bir şişkinlik meydana gelecektir. Bu durumlarda topluluk, kur riskini azaltmak için karşılık ayırmalıdır.²⁴ Tablo 3'te yer alan bilanço ve gelir tablosu Tablo 2'deki çevrim sonuçlarının, bilanço çevrim farkının konsolide karı etkileyecek şekilde muhasebeleştirilmesi sonucunda elde edilmiştir.

²³ Karlheinz Küting / Claus-Peter Weber / Horst Zündorf, Praxis der Konzernbilanzanalyse: Grundsatzfragen zur Erstellung einer Konzernstrukturbilanz, Stuttgart: Schäffer Verlag, 1990, s.130.

²⁴ Scherrer, a.g.e., s. 208-209.

Tablo 3: Bilanço Çevrim Farkını Konsolide Kar ile İlişkilendiren Muhasebe Tekniğinin Uygulanması Sonucunda Elde Edilen Finansal Tablolar

A Yavru Şirketine Ait 31.12.2004 Tarihli Bilanço (Euro)			
Varlıklar	9.500	Sermaye	3.300
		Dönem Karı	1.160
		Borçlar	5.040
Aktif Toplamı	9.500	Pasif Toplamı	9.500

A Yavru Şirketine Ait Çevrim Sonrası Gelir Tablosu 2004 (Euro)

Gelirler	6.300
Diğer Olağan Gelir ve Karlar	590
Amortismanlar	- 330
Diğer Giderler	- 5.400
Dönem Karı	1.160

- **Bilançodaki Hesaplamalar:** Tablo 2’de yer alan bilançonun pasif tarafında gösterilen 600 Euro’luk çevrim farkı dönem karım arttırmaktadır ve böylece dönem karı 1160Euro (560 Euro + 600 Euro = 1160 Euro) değerine ulaşmaktadır.
- **Gelir Tablosundaki Hesaplamalar:** Bilançoda hesaplanan 1160 Euro’luk dönem karının gelir tablosuna aktarımı sırasında gelir tablosundaki çevrim sonrası dönem karı hesabı 530 Euro tutarında (630 Euro + 530 Euro= 1160 Euro) arttırılmıştır. Söz konusu aktarma sırasında bozulan denkliği sağlamak için gelir tablosuna ait 60 Euro’luk çevrim farkı da 530 Euro tutarında arttırılmış ve gelir tablosuna ait çevrim farkı 590 Euro değerine ulaşmıştır. Bu fark diğer teknikte olduğu gibi ayrı bir hesap olarak veya Diğer Olağan Gelir ve Karlar hesabında gösterilebilmektedir.

2.2.2. Bilanço Çevrim Farkını Konsolide Kar ile İlişkilendirmeyen Muhasebe Tekniği ve Sonuçları

Bilanço çevrim farkını konsolide kar ile ilişkilendirmeyen söz konusu teknikte de çevrim işleminde kilit nokta bilançodur. Yabancı şirketin bilançosunda yer alan dönem sonucunun çevrim sonrasında aldığı değer bilanço çevrim farkı tutarında düzeltilmeksizin direkt olarak çevrim sonrası gelir tablosuna aktarılır. Bu arada söz konusu teknikte ortaya çıkan bilanço çevrim farkı direkt yedeklere eklenmek veya yedeklerden mahsuplaştırılmak suretiyle muhasebeleştirilir. Bu noktada kar yedekleri diğer yedekler arasında öncelikle tercih edilmelidir.²⁵ Ancak bu farkları özsermaye içinde ayrı bir hesapta göstermek de mümkündür.²⁶ Konu ile ilgili olarak önerilen uygulamaya ilişkin adımlar aşağıda yer almaktadır:

- Bilanço çevrim farkı özsermaye altında bir hesapta muhasebeleştirilir.
- Bilançoda yer alan dönem sonucunun çevrim sonrasındaki aldığı değer gelir tablosuna taşınır.
- Aktarma nedeniyle gelir tablosunda yapılması gereken denkleştirme işlemi için gelir tablosunun çevrimi sırasında meydana gelen çevrim farkından yararlanır. Bakiye çevrim farkı gelir tablosunda Diğer Olağan Gelir ve Karlar/Diğer Olağan Gider ve Zararlar hesabında veya ayrı bir hesapta muhasebeleştirilir.²⁷

Tablo 4'te söz konusu muhasebe tekniği ile ilgili örnek yer almaktadır. Bu örnekte Tablo 2'deki çevrime ait sonuçlar kullanılmıştır.

- **Bilançodaki Hesaplamalar:** Tablo 2'de bilançonun çevrimi sonucunda meydana gelen 400 Euro tutarındaki pasif çevrim farkı Tablo 4'den de izlenebileceği gibi, özsermayenin dönem karı hariç olmak üzere 3300 Euro'dan 3700 Euro'ya çıkmasına sebep olmuştur (Sermaye: 3300 Euro + Kar Yedekleri: 400 Euro = 3700 Euro). Özsermayedeki bu artış kar yedeklerinin artırılması suretiyle gerçekleştirilmiştir.

²⁵ Colbe / Ordelheide, a.g.e., s.172.

²⁶ Wysocki / Wohlgemuth, a.g.e., s. 247.

²⁷ Küting / Weber / Zündorf; a.g.e., s.130.

Tablo 4: Bilanço Çevrim Farkım Konsolide Kar ile İlişkilendirmeyen Muhasebe Tekniğinin Uygulanması Sonucunda Elde Edilen Finansal Tablolar

A Yavru Şirketine Ait 31.12.2004 Tarihli Bilanço (Euro)			
Varlıklar	9.500	Sermaye	3.300
		Kar Yedekleri	600
		Dönem Karı	560
		Borçlar	5.040
Aktif Toplamı	9.500	Pasif Toplamı	9.500

A Yavru Şirketine Ait Gelir Tablosu 2004 (Euro)	
Gelirler	6.300
Çevrim Farkı	- 10
Amortismanlar	- 330
Diğer Giderler	- 5.400
Dönem Karı	560

- **Gelir Tablosundaki Hesaplamalar:** Tablo 2’de yer alan çevrim sonucunda başlangıç bilançosundaki 700 \$ tutarındaki dönem karı 560 Euro değerini almıştır. Yukarıda da bahsedildiği gibi, söz konusu muhasebe tekniğinde bilançodaki 560 Euro’luk dönem karı gelir tablosuna direkt olarak alınır. Dolayısıyla gelir tablosunun çevrimi sırasında 630 Euro olarak hesaplanan dönem karını 560 Euro’ya indirmek gerekecektir. Gelir tablosunda gereken 70 Euro tutarındaki düzeltmeyi ($630 - 560 = 70$ Euro) gerçekleştirmek için gerekli denkleştirme işlemi ile ilgili olarak gelir tablosunun çevrimi sonucunda ortaya çıkan 60 Euro tutarındaki gelir tablosu çevrim farkından yararlanılacaktır. Söz konusu gelir tablosu çevrim farkının 70 Euro’luk tutarla mahsuplaştırılması neticesinde toplam çevrim farkı gelir tablosunda gider kısmında 10 Euro olarak hesaplanacaktır. Bu düzeltme işleminden sonra ortaya çıkan gelir tablosu çevrim farkı ayrı bir hesapta veya “Diğer Olağan Gider ve Zararlar” hesabında gösterilebilir.

Bu arada bilanço çevrim farkı Tablo 3 ve 4'den anlaşılacağı üzere, ister birinci teknikte olduğu gibi dönem karı ile, ister ise ikinci teknikte olduğu gibi kar yedekleri ile ilişkilendirilmiş olsun bilançonun özsermaye toplamı her iki teknikte de birbirine eşit değerdedir (3900Euro + 50Euro = 3300Euro + 1160Euro = 4460 Euro).

3. ÇEVİRİM YÖNTEMLERİ VE ÇEVİRİM FARKLARININ MUHASEBELEŞTİRİLMESİNDE KULLANILAN TEKNİKLER

İlk bölümde ana hatları ile değinildiği üzere, çevrim çeşitli yöntemler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu yöntemler tanıtıldıktan sonra, meydana gelen çevrim farklarının ne şekilde muhasebeleştirildiği konusu ele alınmıştır.

Cari-cari olmayan yöntem 1931 yılında Amerika'da geliştirilmiş olan en eski yöntemdir.²⁸ Yöntem, bilançonun çevrimi için bilanço *kısa ve uzun* vadeli aktif ve pasifler olmak üzere *sınıflandırmaya* tabii tutmuştur. Kısa vadeli aktif ve pasiflerin çevrimi için kapanış kurunun, uzun vadeli aktif ve pasifler için ise tarihi kurun kullanılmasını önermiştir²⁹. Yöntemin büyük boyutta kur dalgalanmalarının olmadığı bir dönemde geliştirilmiş olmasından ötürü uzun vadede döviz kurundaki değişimin etkisinin sıfırlandığı varsayılmıştır.³⁰ Bu nedenle de uzun vadeli bilanço hesapları için tarihi kurun kullanılması önerilmiştir. Amortisman gideri gibi bilanço hesapları ile ilgili olanlar hariç olmak üzere, diğer gelir ve gider hesapları meydana geldikleri zamandaki kur veya ortalama kur ile çevrileceklerdir. Bilanço hesapları ile ilgili olan giderler, ait oldukları bilanço hesaplarının çevriminde kullanılan kur ile çevrilirler. Dönem karı için ise kapanış kuru kullanılır.³¹

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, gerek bilanço ve gerekse gelir tablosunun çevriminde farklı kurların kullanılması söz konusu olduğundan bu yöntemde çevrim farklarının meydana gelmesi kaçınılmazdır. Ancak, dönem karının çevriminde kullanılan kurun gerek bilanço, gerekse gelir tablosunda aynı olması nedeniyle iki finansal tablonun çevrimi sonrasında hesaplanan dönem karı tutarlarında bir fark söz konusu olmayacaktır.

²⁸ Bovermann, a.g.e., s. 44.

²⁹ Leopold A. Bernstein / John J. Wild, Financial Statement Analysis, 6. Edition, Irwin McGraw-Hill, Singapore, 1998, s. 235.

³⁰ Karlheinz / Weber, a.g.e., s. 119.

³¹ Wysocki / Wohlgemuth, a.g.e., s. 236.

Yöntemin kullanılmaya başlandığı ilk yıllarda, çevrim karının (pasif çevrim farkı) olması halinde yedeklerin altında gösterilmesi, çevrim zararının (aktif çevrim farkı) meydana gelmesi durumunda da gelir tablosuna intikal ettirilmesi uygun görülmüştür. Ancak, 1966 yılından itibaren ister çevrim karı ister çevrim zararı meydana gelsin, bu kar/zararın gelir tablosunda muhasebeleştirilmesi kararlaştırılmıştır.³² Söz konusu yöntemde uzun vadeli bilanço hesaplarının çevriminde tarihi kurun kullanılması, önemli ve kalıcı kur dalgalanmalarının olması halinde muhasebe ilkelerine ters düşen durumlara sebep olmaktadır.³³ Örneğin, yavru şirketin bulunduğu ülke para birimi değer kazandığı durumlarda uzun vadeli borçların tarihi kur ile çevrilmesi söz konusu hesapların düşük değerlendirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Yavru şirketin bulunduğu ülke para biriminin değer kaybettiği durumlarda ise tarihi kur ile çevrilen uzun vadeli alacaklar yüksek bir tutarda değerlendirilmiş olacaktır. Ayrıca, en küçük ve en büyük değerlendirme testi uygulaması önerisinde bulunulmamış olmasından ötürü, yöntem ihtiyatlılık ilkesine ters düşmektedir.³⁴ Stokların kapanış kuru ile değerlendirilmesi ise dönemsellik ilkesine aykırı bir durum yaratmaktadır.

Dalgalı kur sistemine geçilmesi neticesinde bir yandan çevrim işlemlerine duyulan ihtiyaç artmış, bir yandan da yönteme ilişkin aksaklıklar büyük sıkıntı yaratmaya başlamıştır. Söz konusu gelişmelerin neticesinde, yöntem Amerika'da 1975 yılından itibaren kullanılmamaya başlanmıştır.³⁵

Parasal – parasal olmayan yöntem, yüksek enflasyonun yaşandığı, dolayısıyla devamlı devalüasyonun söz konusu olduğu ülkelerdeki yavru şirketler baz alınarak geliştirilmiştir.³⁶ Bu yöntemde uygun dönüştürme kurunun tespiti için bilanço hesapları parasal - parasal olmayan hesaplar olarak sınıflandırmaya tabii tutulur. Yöntem, kur değişimlerinin parasal nitelikteki hesaplar üzerinde etkili olduğunu ve enflasyon oranının döviz kurundaki değer kaybı oranı ile ters yönde tam bir etkileşimde olduğunu varsaymıştır.³⁷ Bu nedenle; yöntemde parasal olmayan varlık ve kaynakların değerinin sabit kalacağı düşünülmüş ve parasal hesapların kapanış kuru, parasal olmayan hesapların ise tarihi kur ile çevrilmesi önerilmiştir. Gelir ve giderlerin çevriminde, söz konusu hesapların meydana geldikleri zamandaki

³² Ruppert, a.g.e., s. 147.

³³ Scherrer, a.g.e., s.197.

³⁴ Coenberg, a.g.e., s. 458.

³⁵ Ruppert, a.g.e., s. 144.

³⁶ Coenberg, a.g.e., s. 458.

³⁷ Horst, a.g.e., s. 244.

kur veya ortalama kur kullanılır. Bu arada, amortisman giderleri gibi bilanço hesapları ile ilişkili gelir tablosu hesapları söz konusu hesabın çevriminde kullanılan kur ile çevrilir. Dönem karının çevrimi ile ilgili kapanış kurunun kullanılması önerilmiştir. Bilanço ve gelir tablosunun çevriminde farklı kurların kullanılmış olması neticesinde her iki tabloda da çevrim farkı söz konusudur.

Yöntemin eleştirilecek konularından birini, döviz kurundaki değer kaybı oranının enflasyon oranına denk olması şeklindeki varsayım teşkil etmektedir. Enflasyon oranının döviz kuru artış oranına eşit olmaması halinde yöntemin kullanılması sonuçlarda sapmalara sebep olacaktır. Örneğin yavru şirketin bulunduğu ülke para biriminin değer kazandığı bir ortamda borçların değerlendirilmesinde ve değer kaybettiği durumda ise alacakların değerlendirilmesinde yöntem gerek ihtiyatlılık gerekse dönemsellik ilkesine ters düşmektedir. Parasal-parasal olmayan hesaplar yönteminin bir diğer kusuru da cari kur ile dönüştürülen satışlar ile tarihi maliyetlerden hesaplanan satış maliyetinin karşılaştırılmasında ortaya çıkmaktadır³⁸.

Parasal – parasal olmayan yöntemin cari – cari olmayan yöntemden farkı, stokların ve dönen varlıklar arasında yer alan menkul kıymetlerin tarihi kur ile çevrilmesidir. Ayrıca, parasal – parasal olmayan yöntemde göre uzun vadeli alacak ve borçların çevriminde kapanış kuru önerilmiştir.³⁹ Sonuç olarak her iki yöntemde yapılmış olan vade veya parasal - parasal olmayan şeklindeki ayırım, bilanço yapısı için geçerli bir sınıflamadır. Söz konusu sınıflandırmaların çevrim yöntemlerine baz teşkil etmesi muhasebedeki dönemsellik ve ihtiyatlılık ilkelerine ters düşülmesine sebep olmaktadır.⁴⁰

Geçişken yöntem, parasal – parasal olmayan yöntemin eksiklerini gidermek üzere geliştirilmiş bir yöntemdir.⁴¹ Bu yöntemde yavru şirket ana şirketin bir uzantısı olarak kabul edilir. Dolayısıyla yavru şirketin yaptığı işlemler direkt ana şirket tarafından yapılmış gibi düşünüldüğünden yavru şirketin mali tabloları farklı paraya dönüştürülmeden önce, ana şirketin bulunduğu ülkedeki Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre yeniden düzenlenir.⁴² Yöntemin amacı, varlıkları ve borçları işlemlerin

³⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 16.

³⁹ Karlheinz / Weber, a.g.e., s. 119.

⁴⁰ Bovermann, a.g.e., s. 45. Ayrıca detaylı bilgi için bkz. Yılmaz, a.g.e, s. 12.

⁴¹ Ruppert, a.g.e., s. 177.

⁴² Horst, a.g.e., s. 236.

gerçekleştiği tarihteki orijinal değerlendirme kriterlerini bozmadan dönüştürmektir.⁴³ Parasal hesaplar ve cari değeriyle bilançoda yer alması uygun olan hesaplar bilanço kapanış kuru ile, elde etme maliyeti ile değerlendirilen hesaplar tarihi kur ile dönüştürülür.⁴⁴ Bu arada gelecek ile ilgili bilanço hesaplarının çevriminde gelecek tarihteki kurun kullanılması öngörülmüş olsa da uygulama zorluğundan ötürü bu tür hesapların çevriminde de kapanış kuru kullanılır.

Gelir ve giderlerin çevriminde ortalama kur kullanılır. Bu arada, amortisman giderleri gibi bilanço hesapları ile ilişkili gelir tablosu hesapları söz konusu hesabın çevrimi için geçerli olan kur ile çevrilir. Dönem karının çevrimi ile ilgili kapanış kurunun kullanılması önerilmiştir. Bu arada geçişken yöntemde ihtiyatlılık ilkesini gerçekleştirmek üzere en küçük ve en büyük değer testi öngörülmüştür. Ancak uygulamadaki zorluklardan ötürü söz konusu karşılaştırmalar sadece önemli bilanço hesapları için yapılır. Ayrıca, stoklar da kapanış kuru ile çevrilir.⁴⁵

Geçişken yöntem iki konu dışında parasal – parasal olmayan hesaplar yöntemine benzemektedir. Farklılık yaratan birinci konu mali tabloların ana şirketin kullandığı Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine göre yeniden hazırlanması, ikincisi ise cari değerleriyle gösterilen parasal olmayan varlıkların kapanış kuru üzerinden dönüştürülmesidir.⁴⁶ Yöntem ile ilgili olarak yapılan en önemli eleştirilerden biri, yöntemde şirketler topluluğu bünyesindeki yavru şirketlerin ana şirketin bir parçası olarak kabul edilmesidir. Gerçekte yavru şirketler ana şirketten farklı ekonomilerde faaliyetlerini sürdürürler. Dolayısıyla özellikle kısa vadeli kur dalgalanmalarının olduğu durumlarda çevrim farklarının sebep olduğu kar ve zararların gelir tablosunda gösterilmesi dönemsellik ilkesine aykırıdır.⁴⁷ Diğer bir eleştiri de yöntemin varlıklar için en küçük, borçlar için en büyük

---

⁴³ Yılmaz, a.g.e., s. 20.

⁴⁴ Michael Dusemond, Rechnungslegung kompakt: Einzel- und Konzernabschluss nach HGB mit Erläuterung abweichender Rechnungslegungspraktiken nach IAS und US-GAAP; Lehrbuch mit Fallstudien zur Bilanzpolitik, 2. unwes. Veränd. Auflage, München-Wien: Oldenbourg Verlag, 2001, s. 281.

⁴⁵ Karlheinz / Weber, a.g.e., s. 124.

⁴⁶ Yılmaz, a.g.e., s. 21.

⁴⁷ Bernhard Müller, Die konsolidierte Rechnungslegung multinationaler Industriekonzerne in der Bundesrepublik Deutschland aus bilanzanalytischer Sicht, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris: Peter Lang Verlag, 1988, s. 47-49.

değer testini ön görmüş olmasıdır. Bu karşılaştırmalar neticesinde bilançoların varlık, finans ve karlılık yapıları tamamen farklılaşmaktadır.⁴⁸

Kapanış kuru yönteminde tüm bilanço ve gelir tablosu hesaplarının çevriminde şirketler topluluğu bilançosunun hazırlandığı gündeki kapanış kuru kullanılır. Dolayısıyla çevrim farkı meydana gelmez.⁴⁹ Bu yöntemdeki en büyük eksiklik yüksek enflasyonun yaşanması halinde meydana gelir, zira enflasyon dolayısıyla döviz kurlarında meydana gelen değer kaybı nedeniyle özellikle özsermaye hesabı kısa süre içinde büyük erozyona uğrar. Kapanış kuru yöntemindeki bu açığı gidermek üzere geliştirilen *geliştirilmiş kapanış kuru yönteminde* ise sermayenin çevriminde tarihi kur kullanılır.⁵⁰ Gelir tablosu hesapları ise meydana geldikleri dönemdeki kur ile çevrilir. Ancak bu işlemin uygulamasının çok zor olması nedeniyle gelir tablosu hesapları için ortalama kur kullanılır.⁵¹ Dönem karının çevriminde kapanış kuru kullanılır, dolayısıyla bu yöntemde çevrim farkı meydana gelir.

Söz konusu yöntemin en üstün olduğu taraf uygulama kolaylığıdır. Bunun yanı sıra, yavru şirketin varlık, sermaye ve kar yapısında önemli bir farka neden olmaması da bilanço yapısını bozmaması adına ikinci özelliğidir. Ancak, kur dalgalanmalarının olmadığı güçlü ekonomiler için önerilmektedir. Zira, yavru şirketin bulunduğu ülke para biriminin değer kazanması halinde yavru şirketin borç tutarı daha düşük olarak hesaplanacaktır. Bu arada yavru şirketin bulunduğu ülke para biriminin değer kaybetmesi halinde ise aktif hesaplar yüksek değerler alacaktır. Bu durum ihtiyatlılık ilkesine ters düşmektedir.⁵² Bu nedenle Amerika'da üç yıllık enflasyon oranı toplamının %100'e ulaşması veya aşması halinde söz konusu yöntem kullanılmaz, Almanya'da enflasyon düzeltmesi yapılır.⁵³ UMS 29 hiperenflasyonlu ekonomilerde finansal raporlama ile ilgilidir. Bu

⁴⁸ Scherrer, a.g.e., s. 206.

⁴⁹ Horst, a.g.e., s. 232.

⁵⁰ Kariheinz / Weber, a.g.e., s. 456.

⁵¹ Thomas Schildbach, Der Konzernabschluss nach HGB, IAS und US-GAAP, 5. überarb. und erw. Auflage, München-Wien: Oldenbourg, 1998, s. 123.

⁵² Baetge / Kirsch / Thiele, a.g.e., s. 186.

⁵³ Horst, a.g.e., s. 235. Ayrıca, detaylı bilgi için bkz.: Rose Marie L. Bukics / Bernard S. Katz, B. S., International Financial Management, a handbook for finance, treasury and accounting professionals, Probus Publishing Company, Chicago, Illinois, 1991, s. 418-420. ve Gerald I. White / Ashwinpaul C. Sondhi / Dov Fried, The Analysis and Use of Financial Statements, 2. Edition, John Wiley & Sons, Inc., Newyork, 1997, s. 853.

standartta enflasyondan arındırmanın gerekli olduğu görüşü benimsenmiştir.⁵⁴

Yöntemin çevrim farklarını gelir tablosunda göstermemesi ise ikinci bir eleştiriye sebep olmaktadır. Zira, çevrim farklarının özsermaye altında gösterilmesi özsermaye değişim nedenlerini ikiden üçe çıkarmaktadır.⁵⁵

Türkiye’ de konu ile ilgili olarak en kapsamlı mevzuat SPK’ nın 25 sayılı Tebliğ’inde yer almaktadır.⁵⁶ Madde 361 her ne kadar adlandırılmamış olsa da, geçişken yöntemin esaslarını içermektedir. Madde 362’de ise çevrim farklarının ne şekilde muhasebeleştirileceği anlatılmaktadır. Söz konusu maddeler geçişken yönteme tamamen uymaktadır. Bu arada madde 366 ve 367’ de yüksek enflasyonun olmadığı ve olduğu durumlardaki çevrim detayları verilmiştir. Maddeler incelendiğinde, ifadelerin net olmadığı dikkat çekicidir. Bu nedenle de konu ile ilgili olarak UFRS ile karşılaştırmalı detaylı çalışmaların yapılmasında yarar vardır.

---

⁵⁴ Söz konusu standarta göre, ilgili hesap dönemi dahil önceki üç hesap döneminin enflasyon oranı toplamlarının %100’ e yaklaşması veya aşması halinde, enflasyon oranında yukarıda belirtilen düzeyde artış olmamakla beraber, halkın tasarruflarını yabancı para cinsinden saklaması, mal ve hizmet fiyatlarının yabancı para birimi üzerinden belirlenmesi, faiz oranlarının, ücret ve fiyatların enflasyon oranına göre ayarlanması gibi yüksek enflasyon göstergelerinin bulunması halinde mali tabloların enflasyona karşı düzeltilmesi söz konusudur. Konu ile ilgili olarak bkz.: Nuri Uman/Rüstem Hacırüstemoğlu, 5024 nolu Yasaya Göre Enflasyon Muhasebesi, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s. 304-305.

⁵⁵ Ruppert, a.g.e, s. 212.

⁵⁶ Konu 25 sayılı Tebliğ’in onördördüncü kısmında 357 – 369’ uncu maddeler arasında ele alınmıştır.

Tablo 5: Çevrim Yöntemlerinin Çevrim Farklarının Muhasebeleştirilmesinde Kullandıkları Teknikler

Çevrim Yöntemi	Çevrim Farkının Muhasebeleştirilmesinde Kullanılan Teknik
Cari-Cari Olmayan Yöntem	Çevrim Farkının Konsolide Karı Etkileyecek Şekilde Muhasebeleştirilmesi
Parasal-Parasal Olmayan Yöntem	Çevrim Farkının Konsolide Karı Etkileyecek Şekilde Muhasebeleştirilmesi
Geçişken Yöntem	Çevrim Farkının Konsolide Karı Etkileyecek Şekilde Muhasebeleştirilmesi
Kapanış Kuru Yöntemi	Çevrim Farkı Meydana Gelmiyor
Geliştirilmiş Kapanış Kuru Yöntemi	Çevrim Farkının Konsolide Karı Etkilemeyecek Şekilde Muhasebeleştirilmesi

Tablo 5'te çevrim yöntemleri ve kullandıkları muhasebe teknikleri karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Söz konusu tablodan da izlenebileceği gibi, geliştirilmiş kapanış kuru yöntemi hariç olmak üzere üç yöntem (cari-cari olmayan yöntem, parasal-parasal olmayan yöntem ve geçişken yöntem) bilançoda oluşan çevrim farkının konsolide karı etkileyecek şekilde muhasebeleştirilmesini ön görmektedir. Geliştirilmiş kapanış kuru yönteminde ise bilanço çevrim farkları özsermaye hesabının altında muhasebeleştirilir. Söz konusu teknikler 2.2.1. ve 2.2.2. no'lu bölümlerde detaylı olarak anlatılmıştır. Kapanış kuru yönteminde ise çevrim farkının meydana gelmemesi nedeniyle herhangi bir tekniğin kullanılmasına ihtiyaç yoktur.

SONUÇ

Şirketler toplulukları ülke sınırlarını aştıklarında yapacakları yatırımların riskliliğine kur riski de eklenir. Bu risk genelde ana şirketin para birimi değerlendirildiğinde veya yavru şirketin para birimi değerini kaybettiğinde ortaya çıkar ve böylece yabancı para cinsinden gerçekleştirilen yatırımın değeri düşer. Dolayısıyla yerel para birimi cinsinden sağlanan karlılığın yanı sıra, söz konusu karlılığın aynı zamanda ana şirket para birimi cinsinden de sağlanması gerekliliği ortaya çıkar. Sonuç olarak şirketler topluluğu içinde yabancı yatırımın varlığı halinde konsolide mali tablolarda dış ülkelerdeki yavru şirketlerin veya iştiraklerin sonuçlarının da yer alması büyük önem arz etmektedir. Bu nedenle de yabancı para birimi ile hazırlanmış finansal tabloların ana şirketin para birimine veya toplulukça saptanmış ortak bir para birimine çevrilmesi kaçınılmazdır.

Çevrim işlemleri sırasında çevrim metotlarında farklı kurların kullanılması tablolardaki eşitliğin bozulmasına ve çevrim farklarının meydana gelmesine sebep olmaktadır. Söz konusu farkların hacmi ise kurlardaki değişimden, aktif ve pasif yapısından ve kullanılan kurların gerçek değerlerinden sapma derecesinden etkilenmektedir. Ayrıca, söz konusu farklar, bilançoda oluşan çevrim farkları, gelir tablosunda oluşan çevrim farkları ve her iki mali tablodaki dönem sonuçlarının farklı kurlar ile çevrimi sonucunda oluşan çevrim farkları olmak üzere üç boyutludur.

Bilançoda oluşan çevrim farkları seçilen çevrim metoduna göre konsolide karı değiştirecek şekilde kara eklenerek (kardan çıkarılarak) veya konsolide karı değiştirmeyecek şekilde öz kaynak hesaplarından yedeklere eklenerek (yedeklerden mahsuplaştırılarak) muhasebeleştirilir. Gelir tablosunda ortaya çıkan bakiye çevrim farkı ise *Diğer Olağan Gelir ve Karlar/ Diğer Olağan Gider ve Zararlar* hesabında veya ayrı bir hesap olarak gösterilir.

Çalışmada ele alınan bu tekniklere göre yürütülen muhasebe sonucunda her ne kadar bilanço toplamaları değişirse de öz kaynağın yapısında oldukça büyük farklar meydana gelebilmektedir. Bilanço çevrim farkını konsolide kar ile ilişkilendiren muhasebe tekniğinin kullanılması neticesinde bilançoda aktif çevrim farkı söz konusu ise konsolide kar daralacak, pasif çevrim farkı söz konusu ise konsolide kar artacaktır. İkinci teknikte ise aynı etki konsolide bilançoda yer alan yedeklerde söz konusu olacaktır. Bu nedenle özellikle konsolide kar ile ilgilenen üçüncü şahıslar açısından çevrimde kullanılan muhasebe tekniklerinin bilinmesinde büyük yarar vardır.

KAYNAKÇA

- BÄTGE, J., KIRSCH, H.J. und THIELE, S., 2002, **Konzernbilanzen**, 6. akt. Auflage, Düsseldorf: IDW Verlag.
- BERNSTEIN, L. A. and WILD, J. J., 1998, **Financial Statement Analysis**, 6. Edition, Irwin McGraw-Hill, Singapore.
- BITZYK, P., STECKEL, R., 1999, **Der Jahresabschluß**, Wien: Orag Verlag.
- BOVERMANN, B., 1987, **Die Umrechnung der Jahresabschlüsse Ausländischer Tochterunternehmen für den Weltabschluß in der EG unter dem Aspekt seiner Informationsfunktion**, Europäische Hochschulschriften, Bd./Vol.881, Verlag Peter Lang.
- BUKICS, R. M.L. and KATZ, B. S., 1991, **International Financial Management, a Handbook for Finance, Treasury and Accounting Professionals**, Probus Publishing Company, Chicago, Illinois.
- BUSSE VON COLBE, W. und DIETER O., 1993, **Konzernabschlüsse: Rechnungslegung für Konzerne nach Betriebswirtschaftlichen Grundsätzen und Gesetzlichen Vorschriften**, 6. vollst. neubearb. Auflage, Wiesbaden: Gabler.
- COENENBERG, A.G., 1997, **Jahresabschluß und Jahresabschlußanalyse: Grundfragen der Bilanzierung nach Betriebswirtschaftlichen, Handelsrechtlichen, Steuerrechtlichen Grundsätzen**, 16. Auflage.
- DUSEMOND, M., 2001, **Rechnungslegung Kompankt: Einzel- und Konzernabschluß nach HGB mit Erläuterung Abweichender Rechnungslegungspraktiken nach IAS und US-GAAP; Lehrbuch mit Fallstudien zur Bilanzpolitik**, 2. unwes. Veränd. Auflage, München-Wien: Oldenbourg Verlag.
- EBELING, R.M., 1996, **Fallstudien zur Konzernrechnungslegung**, Schäffer-Poeschel Verlag.
- GRÄFER, H., 2001, **Grundzüge der Konzernrechnungslegung: mit Fragen, Aufgaben und Lösungen**, 7. überarb. und erw. Auflage, Berlin: Erich Schmidt Verlag.

- JUNG, U., 1991, **Währungsumrechnung im Konzernabschluß: Zur Ableitung von Grundsätzen ordnungsmäßiger Währungsumrechnung**, Marburg: Hitzeroth Verlag.
- KARLHEINZ, K., WEBER, C.P. und ZÜNDORF, H., 1990, **Praxis der Konzernbilanz-analyse: Grundsatzfragen zur Ertstellung einer Konzernstrukturbilanz**, Stuttgart: Schäffer Verlag.
- KARLHEINZ, K. und WEBER, C.P., 1991, **Der Konzernabschluß**, 3. Auflage, Schäffer Verlag.
- MÜLLER, B., 1988, **Die konsolidierte Rechnungslegung multinationaler Industriekonzerne in der Bundesrepublik Deutschland aus bilanzanalytischer Sicht**, Frankfurt am Main-Bern-New York-Paris: Peter Lang Verlag.
- RUPPERT, B., 1993, **Währungsumrechnung im Konzernabschluß**, IDW-Verlag GmbH, Düsseldorf.
- SCHERRER, G., 1994, **Konzernrechnungslegung**, München: Franz Vahlen Verlag.
- SERMAYE PİYASASI KURULU, Seri: XI, No: 21 sayılı "Sermaye Piyasasında Konsolide Mali Tablolara ve İştiraklerin Muhasebeleştirilmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ", 13.11.2001 tarihli ve 24582 sayılı Resmi Gazete.
- SCHILDBACH, T., 1998, **Der Konzernabschluß nach HGB, IAS und US-GAAP**, 5. überarb. und erw. Auflage, München-Wien: Oldenbourg.
- UMAN, N. ve HACİRÜSTEMOĞLU, R., 2004, **5024 no'lu Yasaya Göre Enflasyon Muhasebesi**, Alfa Yayınları, İstanbul.
- WHITE, G.I., SONDHİ, A.C. and FRIED, D., 1997, **The Analysis and Use of Financial Statements**, 2. Edition, John Wiley & Sons, Inc., Newyork.
- VON WY SOCKI, K. und WOHLGEMUTH, M., 1996, **Konzernrechnungslegung**, 4. neubearb. Auflage, Düsseldorf: Werner Verlag.
- YILMAZ, F., 2000, **Mali Tabloların Farklı Para Birimlerine Dönüştürülmesi**, ARC Yayınları, 6, İstanbul.